

Prikaz

From Geopolitics to Global Politics: A French Connection

Urednik: Jacques Levy

Frank Cass Publishers, London, UK, 2001, 232 str.

Knjiga koju predstavljamo spada u značajna djela iz područja geopolitike u posljednjih nekoliko godina. Prvi dio naziva knjige, *From Geopolitics to Global Politics*, govori nam da je tematika ovog djela geopolitika, s naglaskom na velikim promjenama koje su se desile i još se dešavaju u geopolitici u posljednjem desetljeću. Drugi dio naziva, *A French Connection*, naznačuje da je francuska geopolitička škola i njezin doprinos suvremenoj geopolitici ono što u užem smislu čini objekt istraživanja. Geopolitika kao znanstvena disciplina političke znanosti i metoda analize međunarodnih odnosa u svom razvoju prolazi kroz razdoblje transformacije, koje je počelo još krajem 70-ih godina 20. stoljeća. Mnogo jači zamah transformacija geopolitike dobiva poslije hladnog rata, u novom dobu obilježenom nastankom novoga svjetskoga geopolitičkog poretka, globalizacijom, deteritorijalizacijom, novom američkom hegemonijom i unipolarizmom u međunarodnim odnosima. Osim ovih utjecaja, na razvoj i transformaciju geopolitike utječu i promjene u sigurnosnoj okolini, praćene pojavom novih izazova i prijetnji sigurnosti, te novim poimanjem i shvaćanjem sigurnosti koje se javlja u postmodernističkom diskursu. Francuska geopolitička škola, koja je ovdje predstavljena, prva je počela geopolitiku doživljavati na nov način te je tako bila začetnik transformacije geopolitike. Svojim djelovanjem pomogla je pojavi dviju drugih važnih škola geopolitike koje danas čine jezgru suvremene geopolitike. To su akademska geopolitika i kritička geopolitika, koje su nastale i razvijaju se u SAD-u i Velikoj Britaniji. Njihov razvoj vezan je uz posthladnoratovsko razdoblje.

Predstavljeno djelo zbornik je članaka istaknutih francuskih geopolitičara. Ovi članci objavljeni su u različitim časopisima 90-ih godina prošlog stoljeća. Važnost djela još je veća zbog činjenice da francuski geopolitičari svoja djela objavljuju isključivo na francuskom jeziku, pa je stoga dostupnost ovih djela ograničena na poznavatelje francuskog jezika. S obzirom na to da je engleski jezik danas *lingua franca* većine društvenih znanosti, a posebice međunarodnih odnosa i geopolitike, ova iznimka daje priliku mnogo širem krugu čitatelja da na engleskom jeziku saznaju što se događalo u francuskoj geopolitici krajem 20. stoljeća te kakve su perspektive i pravci razvoja francuske geopolitičke misli na početku 21. stoljeća.

Jacques Levy, profesor geografije na Sveučilištu u Rheimsu i Institutu za političke znanosti u Parizu, urednik je ovog zbornika. U uvodnom članku, koji nosi naziv *Beyond Geopolitics: A French Connection*, profesor Levy

piše o otvaranju francuske geopolitike prema svijetu, utjecaju specifičnosti francuske povijesti na razvoj i značajke geopolitičke misli u Francuskoj, promjenama koje su se dogodile u svijetu i znanosti i koje su utjecale na razvoj geopolitike, te o samim radovima sadržanim u zborniku i njihovim značajkama. Francuska povijest, u kojoj je Francuska već jedan milenij velika i snažna država, značajno je utjecala na geopolitičku misao u Francuskoj. Promjene u svijetu odnose se na kraj francuskog imperija, slabljenje položaja Francuske u svijetu, uključenost Francuske u europske integracije te snižavanje barijera koje su sprječavale protok ljudi, roba i ideja preko državnih granica. Promjene u znanosti odnose se na jačanje političke dimenzije socijalne dinamike (posljedice događaja 1968, prve naznake postmodernizma u društvenim znanostima), obnovu teorijske osnove geografije (utjecaj filozofije i društvenih znanosti) i novoga globalnog pogleda na prostor i događaje (smanjivanje velikih razlika u pristupu između opće i regionalne geografije kroz unošenje empirije u opću geografiju i kompleksnog pogleda u regionalnu geografiju). Levy autore članaka dijeli na utemeljitelje nove francuske geopolitike i tu svrstava Yves Lacoste i Michel Fouchera. Olivier Dollfus, Marie-Francoise Durand, Jacques Levy i Denis Retaille zastupaju novi teorijski pristup u francuskoj geopolitici, koji geopolitiku smatra jednom dimenzijom globalne kompleksnosti te čini jasnu distinkciju između međunarodnog suparništva (međunarodna geopolitika) i unutarne legitimite država (globalna politika). Claude Raffestin, Georges Prevelakis i Frank Debie primjenjuju novi teorijski pristup na konkretne probleme. Teorijske probleme povezane s međunarodnim odnosima te postavljene kao kritiku realističkog pristupa istražuju Bertrand Badie, Marie-Claude Smouts i Zaki Laidi.

U članku *From Text to Image*, švicarski profesor geografije Claude Raffestin sa sveučilišta u Ženevi, donosi prikaz i kritiku uporabe karata i kartografskih prikaza koji su u povijesti u geopolitici bili rabljeni kao sredstva koja su trebala dokazati tvrdnje onog tko ih je rabio. Karte su korištene kao proizvođači mitova te su hotimičnim deformacijama i uporabom različitih tehnika služile naglašavanju svojevrzne opasnosti ili nepravde kojima su izložene države u čijem su interesu te karte izrađivane. Najbolji primjer za to je uporaba karata od strane njemačke *Geopolitik* prije Drugog svjetskog rata. Članak je popraćen većim brojem raznih karata koje služe kao primjer zlorabe karata u geopolitici.

Geopolitics in History, naziv je članka čiji je autor Denis Retaille, profesor geografije sa sveučilišta u Rouenu. Autor daje pregled razvoja geopolitike kroz povijest, sadržan u nekoliko najvažnijih geopolitičkih diskursa (predstavljanja ili prikaza svijeta). Geopolitika još i danas u sebi sadrži tri pretpostavke stvorene Westfalskim mirom – prvenstvo politike, zajednički identitet te teritorijalnost. U geopolitičkim diskursima došlo je spajanja spoznaja iz različitih područja društvenog života s teritorijem kao jedinstvenim objektom proučavanja i medijem procesa. Geopolitički diskursi dijele

se na imperijalne, državne i univerzalističke. Zajedničko je svim diskursima da su oblikovani pod utjecajem prilika u kojima su se razvijali i da zastupaju interese onog tko ih je stvarao. Imperijalni diskursi nastajali su u vrijeme kolonijalnih osvajanja Europljana. Po karakteru su neutralni, uzimaju europsku prevlast nad svijetom kao prirodnu činjenicu te svijet diferenciraju na kolonije za naseljavanje i kolonije za iskorištavanje. Nakon konačnog osvajanja sveg životnog prostora na Zemlji, zapaža se promjena jer diskurse obilježavaju interesni sukobi velikih sila. Dobar primjer imperijalnog diskursa je Heartland teorija Halforda J. Mackindera. Diskursi država razvijali su se najviše između dva svjetska rata. Služili su kao uputa za ostvarenje svjetske moći te su pod snažnim utjecajem priprema za rat. Univerzalistički diskursi bili su prisutni još u starom (Rim, Kina) i srednjem vijeku (Arapi). Danas se vežu uz globalizaciju i mondijalizaciju, procese koji svijet čine sve sličnijim. Povijesni kontekst utječe na nastanak diskursa, a objašnjenja dobivena diskursom postaju temelj daljnjeg djelovanja na promjenu povijesnoga konteksta. Pojavljuje se i četvrti diskurs koji se naziva neogeopolitika. Neogeopolitika s etnopolitikom čini oruđe koje rabe protivnici globalnoga kapitalizma, globalizacije i neokolonijalizma.

Sljedeći članak nosi naziv *The World-System*, a autor je *Olivier Dollfus*, profesor emeritus geografskih znanosti sa Sveučilišta Paris-7-Denis-Diderot. Članak definira svjetski sustav kao čovječanstvo u njegovoj prostornoj interakciji i spajanju. Članak govori o prirodi svjetskog sustava kao prostornog sustava, oligopolima koji ga predvode. Također govori o dijelovima svjetskog sustava (prometni koridori, prostorne mreže, centri interakcije, globalna metropolitanska arena i izolirani prostori). Globalni prostor određen je interakcijom dviju arena: internacionalne (diplomatske aktivnosti) i transnacionalne (ekonomski tokovi i tokovi ljudi i roba, legalni i nelegalni). Autor identificira i polove razvoja koji čine oligopol te govori i o krizama, suparničtvima i razvoju u svjetskom sustavu koji je različitih vrsta. Za suvremenu globalizaciju autor kaže da uvećava ekonomske i demografske razlike, a istodobno smanjuje kulturne različitosti. Na kraju obrađuje odnos svjetskog i Zemljinog eko-sustava, koji je sve više ugrožen njegovim djelovanjem.

Urednik knjige *Jacques Levy* zastupljen je s još jednim člankom koji je možda i najvrjedniji u cijeloj knjizi. Članak nosi naziv *A User's Guide to World-Spaces*, a govori o različitim tipovima organizacije i poimanja prostora u različitim diskursima koji su vezani za određena povijesna razdoblja. Autor smatra da je nemoguće objasniti suvremeni svijet kroz samo jedan proces objašnjavanja. Stoga je nemoguća jedinstvena, integracijska teorija koja bi objasnila kompleksnost svijeta. Postoje četiri modela prikazivanja svijeta. Svijet se poima kao: skupina svijetova, polje sila, hijerarhijska mreža i društvo. Svaki od ovih modela ima distancu prema drugim društvima, osnovni oblik komunikacije i razmjene, vrstu društvenog prostora, vrstu unutar društvenog razvoja i vrstu proizvodnje na globalnoj ra-

zini. Sve ove značajke modela autor donosi u ovom članku kroz tablične i grafičke prikaze. Odnos između modela prikazivanja svijeta je dijakronički, ali i sinkronički, s kompleksnim istodobnim interakcijama između različitih sudionika. Stoga je za pravilno objašnjavanje svijeta potreban kompleksni pristup, prognoziranje i etičnost. Idealisti mogu čak dati bolje rezultate jer su u svom radu mnogo bliži stvarnosti nego realisti. Ovaj članak daje izniman doprinos poimanju i organizaciji prostora u prostorno-vremenskoj matrici. Donosi metode i načine prikazivanja koji su u geopolitici slabo prisutni.

The Turnaround of the World članak je čiji su autori *Bertrand Badie*, profesor političkih znanosti na Institutu političkih znanosti u Parizu, te *Marie-Claude Smouts*, politologinja i istraživačica u Centru za međunarodne studije i istraživanja (CERI/CNRS). Autori govore o promjenama u međunarodnom sustavu koji je postao najnestabilniji od svih političkih sustava, nacionalnoj državi koja doživljava krizu, uspostavi i širenju teritorijalnog poretka koji je doveo do univerzalizacije nacionalnog modela i podjele prostora u definirane teritorije koji su institucionalizirani i legitimizirani. Ovakav poredak sada se mijenja jer države gube sposobnost potpune kontrole i njihova aktivnost u međunarodnim odnosima sve je manje kvalitetna. Međunarodni odnosi i prostor u kojem se odvijaju sve su više dinamični i pod utjecajem kulturnog pluralizma. Istodobno jačaju stalni transnacionalni tokovi koji se i prestrukturiraju. Svi ovi utjecaji proizvode nove uvjete u kojima se odvijaju međunarodni odnosi. Novi uvjeti zahtijevaju napore koji će težiti promjeni stečenih teorijskih i praktičnih znanja. Svijet se razvija sve brže, no taj razvoj donosi sve više loših posljedica, pa je buduća dobrobit, sigurnost i stabilnost svijeta sve više upitna.

Zaki Laidi, politolog i istraživač u Centru za međunarodne studije i istraživanja (CERI/CNRS) iz Pariza, autor je članka *World Time as a Global Event*. Autor je za tematiku članka odabrao koncept koji je nazvao vrijeme globalnosti ili globalno doba. Globalno doba je po Laidiju matrica problema, pitanja i novih problematika koji se temelje na događajima u nekom vremenu. Globalno doba može se definirati kao doba u kojem se sve geopolitičke i kulturne posljedice posthladnoratovskog razdoblja povezuju s akceleracijom procesa ekonomske, društvene i kulturne globalizacije. Prethodnice globalnom dobu autor pronalazi u nizu događaja 70-ih i 80-ih godina 20. stoljeća. Globalno doba je značajno jer povezuje dva trenutka, posthladnoratovsko razdoblje i globalizaciju, a učinak je povezivanja kumulativan. Autor globalizaciju smješta u vremenski kontekst. Ubrzanje globalizacije i pojavu globalnog doba ne smatra jednim procesom. Globalno doba omogućeno je tek krajem hladnog rata, kad je povezano s globalizacijom. Svijet se nesumnjivo značajno promijenio, ta promjena je nepovratna i može se točno razlikovati vrijeme prije i poslije promjene. Promjena ujedno nije plod slučajnosti, jer je ovakvo ubrzanje i multipliciranje događaja moguće zbog činjenice da su tržišna privreda i demokratske tendencije komplementarni. Članak Zaki Laidija nudi nam posve originalno viđenje suvremenog doba,

nov pogled na globalizaciju i na uvjete u kojima se razvija suvremeni međunarodni poredak i svijet općenito. Vrijednost članka upravo je u originalnosti koncepta i pravilnom sagledavanju činjenica.

Rivalries for Territory, članak čiji je autor *Yves Lacoste* predstavlja suskus istraživanja općih značajki geopolitike i predstavlja svojevrsan uvod u objekt istraživanja i *framework* geopolitike. Yves Lacoste, doajen nove francuske geopolitičke škole, danas je profesor emeritus Sveučilišta Pariz-8. Po struci je geograf. Lacoste pripada prvoj generaciji nove francuske geopolitičke škole, te je jedan od njenih utemeljitelja. Osnivač je poznatog časopisa *Herodote*, najcjedenijeg francuskog časopisa za geografiju i geopolitiku. Prve radove vezane uz reakciju na tadašnje geografske zablude i stare paradigme objavljivao je još krajem 60-ih godina u časopisu radikalne znanstvene orijentacije *Antipode*. Profesor Lacoste u svom članku obrađuje problematiku geopolitike općenito, daje nam predodžbu i definicije što je to uopće geopolitika, prati njen razvoj od osnivača Kjellena nadalje – pronalazi razloge njena uspona, njenog pada i kasnijeg anatemiziranja, te ponovnog uspona kroz priznavanje svim narodima prava na samoodređenje. Obraduje i teme kao što su: umnožavanje različitih kontradiktornih geopolitičkih tvrdnji, pretvaranje geopolitike u polemiku između građana o moći i teritoriju, odnos demokracije i geopolitike, odnos geopolitike i povijesnosti (geopolitika je historijska disciplina), nacionalni pokreti u trećem svijetu, nacija i drugi oblici predstavljanja građana, geopolitika kao znanstveni proces, različiti oblici predstavljanja prostora, kritička metoda geografske analize, prekrivanje prostornih jedinica i različitih razina prostorne analize. U novom uzmahu geopolitike ponovo se javlja borba za interese i teritorij. Geopolitički problemi sve su kompleksniji i stoga ih je teže razumjeti. Značenje ideja u geopolitici ključno je i određuje izbor djelovanja zajedno s prikupljenim podacima. Geopolitički problemi, bilo da se radi o suparništvu lokalnih, regionalnih ili nacionalnih snaga oko teritorija, sve su više predmet rasprava među građanima. U ovom članku ističe se i predodžba geopolitike koja kao znanstveni proces predstavlja suparništva oko teritorija i njihove posljedice na javno mnijenje.

Michel Foucher, geograf i profesor na Sveučilištu Lyon-2-Lumiere te savjetnik u francuskom Ministarstvu vanjskih poslova, autor je članka *The Geopolitics of Front Lines and Borderlines*. Michel Foucher također spada u prvu generaciju geopolitičara nove francuske geopolitičke škole. Bavi se političkom geografijom, a u okviru nje problematikom granica, pa je među najvećim ekspertima za granice u političkoj geografiji. Najznačajnije Foucherovo djelo o granicama je *Fronts et frontieres*. Foucher članak počinje konstatacijom da granice postoje još od davnina, ali da su se tek u novijoj povijesti proširile po svijetu. Foucher tvrdi da ne postoje granični problemi, nego samo problemi koji se tiču odnosa između država i naroda na raznim stranama granica. Problemi su mnogo češći i veći izvan Europe i razvijenog svijeta. Postavlja se i važno geostrateško pitanje. To je interakcija

između granica i organizacije dva susjedna nacionalna teritorija, tj. pitanje prostorne udaljenosti i vremenske dostupnosti dvaju suparničkih strateških lokacija. U kontekstu granica, geopolitika predstavlja općenitu metodu geografske analize konkretnih socijalno-političkih situacija koje se poimaju kao prostorno određene i općenitih predstavljanja što ih opisuju. Geopolitika određuje geografske koordinate situacije i društveno-političkog procesa te razlučuje kartografske diskurse i predodžbe koje ih prate. Pozornost daje i vanjskim interakcijama država, stvarnim ili zamišljenim. Ove vanjske interakcije predstavljaju najvažniji faktor u suvremenim međunarodnim odnosima.

U knjizi postoje još dva članka koji se bave konkretnim problemima te predstavljaju oblik geopolitičkih *case-studies*. Prvi članak, *The Hellenic Diaspora and the Greek State: A Spatial Approach*, čiji je autor *Georges Prevelakis*, obrađuje tematiku grčke dijaspore i njen razvoj kroz povijest. Posebno se bavi problemom suvremene grčke dijaspore i njena odnosa s grčkom državom. Drugi članak, *Greece, Italy and Europe in the Face of the Albanian Problem*, autora *Franck Debiec*, studija je Albanije iz 1997. Tad je izbio ustanak protiv tadašnje albanske vlasti, a u državi je nastao kaos. Pojavio se problem ponovne uspostave vlasti i poretka u Albaniji, a Grčka i Italija ovdje su vidjele priliku da tamo ojačaju svoj utjecaj. Tako su bile stvorene pretpostavke za moguće suparništvo, no do toga nije došlo jer je Italija preko EU, WEU i OESS-a imala ima glavnu ulogu u Albaniji koja je još uvijek pod međunarodnom zaštitom. Članci su dobar primjer primjene frameworka suvremene francuske geopolitike u istraživanju konkretnih geopolitičkih problema.

Na kraju možemo zaključiti da knjiga *From Geopolitics to Global Politics: A French Connection* predstavlja jedno od najboljih djela geopolitičke problematike u posljednjih nekoliko godina. Uprkos tome što je skup članaka različite tematike i različitih autora, ono što povezuje autore članaka daje djelu vrijednost. Autore veže njihova stručnost, kompetentnost i inovativnost te nesumnjiva znanstvena vrijednost koju imaju njihovi radovi. Po sudu autora ovog prikaza, vrhunac znanstvene vrijednosti među skupom ovih članaka predstavlja članak *Jacques Levy*, *A User's Guide to World-Spaces*. Ovaj članak na jasan način predstavlja odnos prostora, društva i politike koji je u središtu suvremenih geopolitičkih istraživanja. Jedini nedostatak, koji i nije je slučaj s većinom djela iz područja međunarodnih odnosa i popularne geopolitike. Najveća šteta je što ova vrsta geopolitičkih istraživanja gotovo uopće nije poznata u našoj domovini. Sukladno lošem tretmanu znanosti u nas, koji se ipak postupno popravlja, na hrvatski jezik nije prevedena nijedna knjiga ili članak iz francuske ili kritičke geopolitike. No, sa sve jačim razvojem međunarodnih studija i usporedno s njima geopolitike, sigurno će doći do promjene statusa koji suvremena geopolitika ima u Hrvatskoj. Dokaz za to je i mogućnost objavljivanja ovog prikaza, koju pružaju *Međunarodne studije*.